

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Barbora Kollárová
Článok / Article: Vývoj SPD v nemeckom politickom systéme v kontexte jej krízy identity
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

KOLLÁROVÁ B. 2016. Vývoj SPD v nemeckom politickom systéme v kontexte jej krízy identity. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 19, č. 3, 2016. ISSN 1335 – 2741, s. 100-126. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/archiv-vydani/2016/3-2016/barbora-kollarova.html>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

VÝVOJ SPD V NEMECKOM POLITICKOM SYSTÉME V KONTEXTE JEJ KRÍZY IDENTITY

DEVELOPMENT OF THE SPD IN THE GERMAN POLITICAL SYSTEM IN THE CONTEXT OF ITS IDENTITY CRISIS

Barbora Kollárová*

ABSTRACT

German SPD is at present a democratic “catch all” party, which unites the people with various religious, ideological or economic courses, and which manifests peace, liberty, solidarity, justice, equality of the men and women, and the protection of the environment. However, in present, there is an opinion in the German party and political system that SPD goes through the deepest crisis since the beginning of the 21st century. Presented article deals with the analysis of the position and the activity of Social Democratic Party (SPD) of Germany in the German political system in the 21st century and focuses on the issues connected with this social-political crisis of the social democracy in the Germany. The aim is to inspect closer the issues of SPD and through the exhaustive analysis provide the answers on the questions whether the party faces the deep crisis, and how is this situation reflected and what steps are needed for the solution. The article has used predominantly the method of historical analysis, partly comparative method and theoretical method. The results are showing, that the main reason of the SPD misery is the loss of its own fundamental value oriented political identity caused by the concept of so called Third Way, demotivation and alienation from the member base, the absence of the charismatic leader. SPD has the long-lasting problem with the image and it needs to accomplish the analysis of its problems. The party needs to decide, what direction it wants to go in relation to the Agenda 2010 and the concept of the New Center, what conviction and idea it wants to represent to address the new electorate.

Key words: Federal Republic of Germany (FRG), German Party System, Constitution of FRG, Social Democracy, SPD, „Third Way“ Concept, Agenda 2010

* Mgr. Barbora Kollárová pôsobí ako interná doktorandka na Katedre politológie, Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: barbora.kollarova@umb.sk.

Úvod

Moderné politické strany v Nemecku existujú od polovice 19. storočia. Ich vznik súvisí s industrializáciou, vznikom národných štátov, sekularizáciou a s koncom dynastickej moci v nemeckom priestore. Predchodcovia politických strán vystupovali vo Frankfurtskom národnom zhromaždení od roku 1848. V tom čase sa klasifikovali tieto zoskupenia len ako voľnejšie zjednotené kluby, ktoré v politickom ponímaní nedisponovali žiadnou organizačnou štruktúrou. Prvá mocná a presvedčivá strana, ktorá sa zrodila na pôde dnešnej SRN, bola Sociálnodemokratická strana Nemecka (Sozialdemokratische Partei Deutschlands – SPD).

Strana SPD bola založená v roku 1875, pričom jej vznik je spätý s fúziou Všeobecnej nemeckej asociácie robotníkov (pod vedením **F. Lassalla**) a Sociálnodemokratickej strany (pod vedením **A. Bebela** a **W. Liebknechta**). **R. Michels**, ktorý sa zaoberal politickými stranami podrobnejšie, publikoval v roku 1910 dielo *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie*. V tejto práci analyzuje hierarchickú veľkoorganizáciu, ktorá je základným znakom modernej politickej strany. Na báze týchto skúmaní došiel k záveru, že práve SPD spĺňala kritéria takejto organizácie už v období nemeckého cisárstva. Nezabránilo tomu ani prenasledovanie jej členov v podobe tzv. *Socialistických zákonov*¹ platných od roku 1878 do 1890.

Napriek perzekúcii sociálnych demokratov a socialistov vo Wilhelmovom cisárstve rozvinula SPD svoju organizačnú jednotku a úspešne sa prepracovala z miestnej úrovne na ríšsku úroveň, kde sa jej podarilo participovať na politickej moci. 19. storočie je obdobím, kedy sa nemecká sociálna demokracia etablovala do podoby pevnej organizácie zameranej na dosahovanie politických cieľov a v 20. storočí sa stala vzorom pre ďalšie politické strany v Európe. V súčasnosti panuje však v nemeckom priestore názor, že SPD prechádza od začiatku 21. storočia svojou najhlbšou krízou. Politický vývoj v kontexte spoločenských zmien preto prináša so sebou nutné prehodnocovanie programu a zásad nemeckej sociálnej demokracie.

Cieľom tohto príspevku, ktorý využije predovšetkým metódu historickej analýzy, z časti komparatívnu a teoretickú metódu, bude nahliadnuť do problematiky SPD a na základe dôkladnej analýzy bude hlavnou úlohou

¹ Týmito zákonmi boli zakázané časopisy, noviny strany sociálnych demokratov aj celková činnosť strany a pod.

poskytnúť odpovede na to, či v súčasnosti strana čelí hlbkej kríze, ako sa tento stav prejavuje a aké kroky je potrebné uskutočniť, aby došlo k jej vyriešeniu.

Problematike nemeckého politického systému a SPD je venované veľké množstvo slovenskej aj zahraničnej literatúry. Avšak súčasná sociálnodemokratická kríza v Nemecku nie je dostatočne rozpracovaná v podmienkach Slovenskej republiky, preto sa stanú primárnymi zdrojmi príspevku nemecké monografie, odborné články a nemecká ústava vytvárajúca právny rámec fungovania Spolkovej republiky Nemecko.

1 Postavenie politickej strany v nemeckom politickom systéme

Súčasný nemecký politický systém² sa kreoval po druhej svetovej vojne, kedy sa na území Nemecka vytvorili štyri okupačné zóny pod správou USA, Veľkej Británie, Francúzska a Sovietskeho zväzu. V roku 1949 vznikli dva samostatné štátne celky – v západnom Nemecku Spolková republika Nemecko a vo východnom Nemecku Nemecká demokratická republika. Ústava prijatá v západnom Nemecku v roku 1949, tzv. Základný zákon, položila základy súčasného politického systému. V čase svojho vzniku vytvorila federálny systém desiatich krajín na čele so spolkovou vládou a jednokomorovým parlamentom.

Základný zákon definuje Spolkovú republiku Nemecko ako demokratický, sociálny a právny spolkový (federatívny) štát. Z demokratického princípu vyplýva, že vytváranie politickej vôle vychádza od občanov. Sociálny princíp je zameraný na povinnosť štátu prispievať k uplatňovaniu spravodlivého sociálneho poriadku. Právny princíp viaže štátnu moc na právo a zákon a podrobuje ju kontrole nezávislými súdmi. Federatívny princíp poskytuje spolkovým krajinám právo na vlastné slobodné pôsobenie v miere, ktorú im poskytuje ústavný poriadok. Súčasne sú ale zaviazané obhajovať celoštátne záujmy a spolupôsobiť pri napĺňaní celoštátnych úloh. (Katuninec, 2009) Základnou črtou politického systému SRN je teda federálne štátne usporiadanie, ktoré po roku 1990 tvorí 13 spolkových krajín a 3 slobodné mestá so statusom spolkovej krajiny. Druhým dôležitým znakom je tzv. racionalizovaný

² Pojem politický systém je spojený s menom **D. Eastona** a s tzv. systémovou teóriou, ktorý definuje politický systém ako interakcie, prostredníctvom ktorých sa v spoločnosti autoritatívne rozdeľujú hodnoty. Táto teória je budovaná na princípe vstupu, výstupu a spätnej väzby (Ondria, 2010), pričom každý politický systém plní aj určité funkcie. (Koper, 2003)

parlamentarizmus, ktorý je úzko spojený s kancelárskym princípom. Táto racionalizácia nemeckého parlamentarizmu je spojená s personalizovanými parlamentnými voľbami. (Škaloud, 2002)

Na základe tohto členenia môžeme konštatovať, že politické strany sú jadrom nemeckého politického systému, pretože „*sa tu totiž nachádzajú v centre nemeckého politického procesu*“. (Štefániková, 2008, s. 148) Parlamentná rada pri vypracovaní Základného zákona vychádzala z historických skúsenosti a došla na základe toho k záveru, že existencia a pôsobenie politických strán musí dostať ústavný rozmer. V tomto zmysle sa článok 21 Základného zákona stal záchytným pilierom pre nemeckú stranícku demokraciu. (Dittberner, 2004) Základný zákon vymedzuje politickú stranu na základe uvedeného článku nasledovne:

- (1) „Strany spolupôsobia pri politickom vytváraní vôle ľudu. Ich zakladanie je slobodné. Ich vnútorná organizácia musí zodpovedať demokratickým zásadám. Musia podávať verejné účtovníctvo o pôvode a užívaní svojich prostriedkov a rovnako tak aj o svojom majetku“ (Čl. 21, Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, 1949)
- (2) „Strany, ktoré usilujú na základe svojich cieľov alebo podľa správania svojich stúpencov o narušenie či odstránenie slobodného demokratického režimu alebo ohrozujú existenciu Spolkovej republiky Nemecko, sú protiústavné. O otázke protiústavnosti rozhoduje Spolkový ústavný súd.“ (Čl. 21, Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, 1949)
- (3) „Blížšie kompetencie politických strán upravujú spolkové zákony“. (Čl. 21, Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, 1949)

Z ústavno-politického hľadiska tak ústava priznala politickým stranám prostredníctvom čl. 21 dôležitú rolu pri tvorbe politického diania v štáte, a zároveň zaistila stranám potrebnú právnu záruku plnenia funkcií v politickom systéme.

1.1 Ústavno-právne statusy politickej strany v podmienkach SRN

Právne postavenie politických strán, ktoré zdôvodňuje ústava, garantujú aj štyri ústavno-právne statusy strán, ktoré implicitne vychádzajú z čl. 21. Na základe toho ide o ústavný status slobody, rovnosti, verejnosti a

vnútrostraníckej demokracie. **M. Morlok** pojmom „status“ označuje súhrn práv povinností, ktoré stranám ukladá ústava na základe čl. 21. (Morlok, 2013)

Status slobody predstavuje jadro ochrany, ktorá ich má chrániť pred obmedzujúcim a manipulačným zásahom zo strany štátu. Sloboda strán teda smeruje v prvom rade proti štátu. Tento komplement slobody podmieňuje aj vznik povinnosti štátu konať neutrálne a po obsahovej stránke zakazuje štátnym orgánom hodnotiť ciele politických strán. (Morlok, 2013)

Status rovnosti strán odráža pomer medzi stranami. Politické strany existujú v navzájom si konkurujúcom prostredí. Na základe toho má právo povinnosť zabezpečiť férovú a otvorenú súťaž, a tým zaistiť stranám rovné šance. Pre štát to znamená už menovanú povinnosť konať neutrálne. Rola práva ďalej musí doceliť aj to, aby mohli do sféry konkurencie vstúpiť aj noví súťažiaci a taktiež musí v čo najväčšej miere odstrániť prekážky, ktoré bránia stranám vstupovať do tohto stranícko-politického konkurenčného prostredia. (Morlok, 2013)

Status verejnosti sa zameriava na funkciu strán. Politické strany sú nástrojom realizácie suverenity ľudu, preto by mali dovoliť občanom, aby ovplyvňovali štátne rozhodnutia. Tento status predstavuje balík povinností, ktoré musia plniť strany a na základe toho majú občanom (ako aj voličom) poskytnúť všetky potrebné informácie – aké ciele sledujú, kto je za to zodpovedný, atď. Ústavno-právne chápanie tejto povinnosti strán je jasne formulované aj prostredníctvom otázky financií, ktoré nájdeme v čl. 21 Základného zákona. (Morlok, 2013)

Status vnútrostraníckej demokracie, ktorý artikuluje Základný zákon v čl. 21 ods. 1, je všeobecne potrebný na plnenie funkcií politických strán. Politické strany by mali na základe tohto statusu poskytnúť všetkým svojim členom možnosť spolurozhodovania a tým zabrániť koncentrácii moci do rúk straníckej elity. (Morlok, 2013)

1.2 Spolkový zákon o politických stranách

Výsledkom zavedenia právneho pravidla v podobe článku 21. ods. 3 Základného zákona SRN bolo v roku 1967 prijatie tzv. *Zákona o politických stranách*. Samotný zákon, predovšetkým časť, ktorá sa týka financovania, prešiel z dôvodu viacerých škandálov v súvislosti so straníckymi príspevkami viacerými zmenami. Tento dokument je vo svojej podstate nemeckým spolkovým zákonom, ktorý upravuje a reguluje presnú vnútornú činnosť politických strán v Nemecku. Hovorí o ústavno-právnom postavení a úlohách

strán, o ich vnútornom poriadku, základných zásadách či ich financovaní. (Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland, 2014, Gesetz über die politischen Parteien, 1967)

Zo znenia zákona o politických stranách z roku 1967 vyplýva, že politické strany majú, ako subjekty zúčastňujúce sa verejného života, nárok na príspevok od štátu, ktorý podporí ich činnosť. Do začiatku 90. rokov sa tieto platby obmedzovali len na úhradu volebných nákladov, ale v roku 1992 rozhodol Spolkový ústavný súd o poskytovaní finančných prostriedkov na komplexnú činnosť. Na základe neho získava politická strana za každý hlas do Spolkového snemu ročne 0,85 eura (do 4 mil. hlasov) a nad túto hranicu 0,70 eura za každý hlas. Strana ďalej získava 0,38 eura za každé euro, ktoré získala ako zaplatený členský príspevok alebo finančný dar obmedzený hranicou 3 300 eur na fyzickú osobu. Právo čerpať tieto prostriedky má strana v prípade, že získala minimálne 0,5 % hlasov vo voľbách do Spolkového snemu. Celková suma obdržaná od štátu nesmie však prekročiť čiastku, ktorá je získaná z členských príspevkov a darov. (Škaloud, 2002)

Zákon o politických stranách ďalej obmedzuje členstvo výhradne na fyzické osoby, medzi ktorými môžu byť aj cudzí štátni príslušníci, ale nesmie ich byť viac ako polovica z celkového počtu členov, a to ani v riadiacich orgánoch. Zákon vymedzuje aj podmienky, ktoré musia byť obsiahnuté v stanovách, zmieňuje práva členov, spôsob ustanovenia jednotlivých orgánov strán, atď. (Škaloud, 2002)

Tento zákon dopĺňajú aj iné verejno-právne normy. V prvom rade ide o Zákon o spolkových voľbách, ktorý okrem iného podrobne upravuje postavenie kandidátov jednotlivých strán. Ďalší významný dokument je Zákon o dani z príjmu, ktorý stanovuje daňovo-právne výhody členských príspevkov a darov pre strany. Je potrebné menovať aj ústavné procesné právo, ktoré obsahuje početné pravidlá v súvislosti s procesom zákazu strán a taktiež pravidlá v prípade sporov medzi jednotlivými orgánmi. (Decker, Neu, 2013)

2 Analýza pozície SPD v Nemecku od druhej svetovej vojny po súčasnosť

Po kapitulácii Nemecka došlo postupne ku kreovaniu štyroch strán, ktoré nadviazali na tradičné skupiny nemeckého stranického systému. Komunisti, sociálni demokrati, liberáli a kresťanskí demokrati. Nacionalisti prirodzene chýbali. Zakladaniu strán predchádzal tzv. *licenčný systém*. V rámci

uplatňovania politiky 4-D zaviedli víťazné mocnosti vo svojich okupačných zónach tento systém, na základe ktorého potrebovali formujúce sa nemecké politické strany k svojej činnosti povolenie zo strany orgánov príslušnej okupačnej časti. (Mikulčíková, 2010)

Proces obnovy sociálnej demokracie začal ešte predtým, ako to oficiálne povolili víťazné mocnosti. Nešlo pritom o vytvorenie novej strany, ale o jej opätovné oživenie. SPD sa mohla zorganizovať spomedzi ostatných strán ako prvá. Dôvodom bol fakt, že veľký počet jej členov, ktorí boli v roku 1933 zdiskreditovaní vtedajším režimom (emigrácia, koncentračné tábory atď.) sa mohol po roku 1945 opäť prihlásiť k SPD. (Gogos, 2012)

Volebné výsledky po voľbách do prvého Spolkového snemu 1949 vyvolali vlnu sklamaní. Zatiaľ čo koalícia unionistických strán (CDU/CSU) zostavila vládu s liberálmi (FDP), sociálna demokracia sa s výsledkom 29,2 % hlasov dostala do opozície. (Jesse, 1990) Problém bol podľa **K. Schönhovena** v tom, že SPD bola po vojne „bezmocná opozičná strana bez šance dostať sa k vláde. Jej regionálne voličské bašty sa nachádzali – ako aj na začiatku 20. storočia – predovšetkým v nekatolíckych oblastiach a v industriálne zameraných oblastiach, ktoré sa vyznačovali vysokou koncentráciou obyvateľstva. To síce otvorilo SPD na komunálnej úrovni a v niektorých krajiných parlamentoch možnosť demonštrovať svoje politické kompetencie, a tým získať viac uznania, ale ich cesta na vrchol smerom k spolkovej vláde zostala do roku 1969 zavretá.“ (Schoenhoven, 2012, s. 223)

H. Rupp v tomto kontexte vysvetľuje toto povolebné sklamanie SPD cez prizmu historickej analýzy. Pomocou stručného náčrtu zhrnul najdôležitejšie činy sociálnej demokracie v boji za „svoju vlasť“, ktoré nenájdeme v histórii ani v jednej z ostatných nemeckých strán:

- Počas svojej existencie zažila SPD dve fázy prenasledovania. Prvá fáza bola v období cisárstva, kedy bola činnosť strany vďaka Socialistickým zákonom zakázaná. Sociálna demokracia na toto obdobie prenasledovania a ponižovania nikdy nezabudla a práve preto neskôr prijala do svojho dedičstva legitimitu pre hodnoty solidarity.
- Po prijatí vojnového úveru pre Nemecké cisárstvo mohla väčšina sociálnych demokratov dokázať svoju lojalitu k štátu tým, že nekonali proti svojej vlasti. Cena za to bola vysoká. Došlo k rozštiepeniu robotníckeho hnutia a od väčšiny sa odčlenili komunisti. Táto skupina bola opäť súperom proti svojej „matke“ SPD počas Weimarskej

republiky, kedy sa postavila na stranu fašizmu namiesto toho, aby sa snažila spolu s ňou poraziť **Hitlera**.

- Po zániku cisárstva to boli predovšetkým sociálni demokrati a Centrum, ktorí sa postavili zodpovedne k historickému vývoju v nemeckom priestore a spoločne vytvorili prvú parlamentnú republiku v Nemecku – Weimarskú republiku. Neskorší boj proti tejto republike bol v podstate boj proti sociálnej demokracii. Práve sociálni demokrati v ríšskom sneme odvážne odmietali súhlas **Hitlerových Zmocňovacích zákonov**, ktoré mali za cieľ zriadiť diktatúru.
- Počas nacistického obdobia došlo k druhému veľkému prenasledovaniu SPD, ktoré sa prejavilo vo forme smrti, emigrácii a koncentračných táborov. (Rupp, 2009)

V duchu týchto faktov sa zrodilo obrovské sklamanie v radoch SPD, keď sa práve takáto strana nedostala k moci v roku 1949 a prvým kancelárom SRN sa stal **Konrad Adenauer** a nie **Kurt Schumacher**, ťažký Nmec, silný sociálny demokrat, ktorý bol týraný v koncentračnom tábore. Zo strany SPD to bolo vnímané ako nespravodlivosť. Týmto neúspechom odštartovala Sociálnodemokratická strana Nemecka svoje *prvé opozičné obdobie*, ktoré je možné časovo vymedziť obdobím od roku 1949 do roku 1966.

Následné obdobie volieb 1953 a 1957 bolo pre SPD jasným signálom na vykonanie nutných opatrení. Číslo voličským hlasov v celkovom meradle klesli a strana si uvedomila, že tradičné robotnícke prostredie je už nedostačujúce. Bolo žiaduce nájsť a otvoriť sa novým voličským vrstvám. V tomto kontexte vznikli debaty o budúcom smerovaní SPD, ktoré vyústili do stranického zjazdu v Bad Godesbergu a následného prijatia *Godesbergského programu* v roku 1959. (Gogos, 2012)

2.1 Godesbergský program 1959 ako faktor obrodzenia SPD

Godesbergský program predstavoval vždy „*niečo viac ako len sumár svojich jednotlivých bodov k otázkam hospodárskej, sociálnej politiky, demokracie, vzdelávania či kultúry. Tento bol časťou, ktorá hľadala svoju sociálnodemokratickú identitu v mladej spolkovej republike a zároveň bol odpoveďou na volebnú porážku z roku 1957, ako aj reakciou na frustráciu z Adenauerového štátu.*“ (Süss, 2012, s. 183) Aby SPD oslovila nové voličské vrstvy, bolo nutné z programu odstrániť všetko, čo evokovalo *červenú*. (Marschall, Strünck, 2010) Ak by sme vychádzali priamo z tohto dokumentu, tak

už vo svojej preambule pripisuje tento program vysokú hodnotu človeku. Východiskom programu už nebola viac trieda, ale človek. (Godesberger Programm der SPD, 1959)

V kapitole *Základné hodnoty socializmu* sformuloval základné hodnoty sociálnej demokracie v kľúčovej, dodnes platnej forme: *sloboda, spravodlivosť a solidarita* a zároveň zaviedol demokratický socializmus, ktorý je v *Európe „zakorenený v kresťanskej etike, v humanizme a v klasickej filozofii.“* (Godesberger Programm der SPD, 1959)

V rámci demokratického socializmu sa SPD zaviazala bojovať za demokraciu a odsúdila každú diktatúru a každý druh totalitnej a autoritatívnej vlády, pretože ničia ľudskú dôstojnosť, slobodu a ľudské práva. SPD sa v programe jasne vymedzuje od konania komunistov tým, že socialisti chcú pojmy sloboda a spravodlivosť skutočne zrealizovať, zatiaľ čo komunisti utláčajú slobodu a vo svoj prospech využívajú emotívnu stránku spoločnosti za účelom dosiahnutia diktatúry. (Prümmer, 1965)

V kapitole *Obrana štátu* podporila ochranu demokratického poriadku a nutnosť obrany hraníc a civilného obyvateľstva, pričom smela armáda slúžiť výlučne na ochranu krajiny. Zásadne odmietla výrobu, používanie atómových a iných zbraní hromadného ničenia a požadovala kontrolu zbrojenia. (Godesberger Programm der SPD, 1959) Najdôležitejším bodom v kapitole *Hospodársky a sociálny poriadok* je orientácia na sociálne trhové hospodárstvo, čo znamenalo zlom v starých tradíciách a asimiláciu s realitou. (Süss, 2012)

Nová hospodársko-politická orientácia sa niesla v duchu myšlienky čo *najmožnejšia konkurencia – čo najnutnejšie plánovanie*, ktorá sa stala heslom aj novej sociálno-demokratickej hospodárskej politiky. Táto dvojité strategía mala stimulovať sociálne trhové hospodárstvo a zároveň garantovať štátnu kontrolu kapitálu. (Spier, Alemann, 2013)

„Sociálnodemokratická strana Nemecko si váži cirkev a náboženské spoločenstvá a je už pripravená spolupracovať s cirkvami aj náboženskými spoločenstvami v zmysle slobodného partnerstva.“ (Godesberger Programm der SPD, 1959) SPD týmto vyjadrila vôľu spolupracovať s cirkvami a demonštrovala tak vyrovnanie sa s katolíckou cirkvou, čo položilo základy získania kresťanských voličov. Program tak priniesol všeobecný trend *odideologizácie*.

SPD sa však nezmenila len programovo, ale aj organizačne. Strana, ktorá vznikla ako triedna, masová strana robotníkov, sa po roku 1959 transformovala na stranu, ktorú môžeme označiť ako *catch-all party* alebo ako otvorenú ľudovú

stranu, čomu zodpovedala aj jej nová agenda. (Marschall, Strünck, 2010) Deklarovala otvorenosť pre nové sociálne vrstvy a so svojim novým *programovým pluralizmom* chcela SPD kopírovať model úspešnej ľudovej strany *Volkspartei CDU*. (Prümmer, 1965)

Výsledok volieb 1961 síce nepriniesol sociálnym demokratom očakávané víťazstvo, no napriek tomu je možné badať plynulý vzostupný trend strany, ktorý znamenal začiatok niečoho nového. SPD stúpili hlasy oproti výsledkom z roku 1957 o 4,4 % a s výsledkom 36,2 % tak dosiahla najlepší výsledok od ríšskych volieb v roku 1919. (Klotzbach, 1989) SPD tak získala približne o 2 milióny viac hlasov ako v roku 1957. Týmto nielen, že oslabilu unionistickú platformu CDU/CSU, ktorá „spadla“ z 50,2 % na 45,3 %, ale ju aj pripravila o absolútnu väčšinu. (Klotzbach, 1989) To by však bolo bez Godesbergského programu sotva predstaviteľné.

Strana navyše po prvýkrát citeľne prekročila hranice svojej tradičnej voličskej základne, pozostávajúcej predovšetkým z robotníckej triedy, pretože viac ako dva milióny nových voličov boli hlavne prvovoliči, ženy, katolíci a vidiečania. Práve oni boli živým dôkazom toho, že dva roky po Godesbergu už značná časť obyvateľstva nevnímala SPD ako triednu robotnícku stranu, ale ako skutočnú ľudovú stranu. (Rovan, 1980)

Zároveň nedokázala získať nové voličské vrstvy v dostačujúcej miere. SPD zostala naďalej v opozícii, ale tieto voľby do spolkového snemu boli *prvým dôležitým krokom* SPD na ceste k statusu vládnej strany. V radoch únie sa začali vyskytovať horúce diskusie o možnosti koalície s SPD a uznaním jej vládnej schopnosti. Tento progres vnímania SPD ako relevantného hráča spôsobil Godesberg spolu s prispôbením zahraničnej politiky SPD s politikou **Adenauerovej** vlády. SPD sa tak začala postupne lúčiť s imidžom „chronickej opozičnej strany“ a stala sa v 60. rokoch alternatívnou vládnu stranou, čím v roku 1966 ukončila *svoje prvé opozičné obdobie* a vstúpila do svojho *prvého vládneho obdobia*.

Jeseň 1966 definitívne ukázala, že vtedajšia vláda kresťanských demokratov má tak rozsiahle vnútropolitické ťažkosti, ktorým už nedokázala čeliť. Odrzkadlili sa v hospodárskej recesii, stúpajúcej nezamestnanosti či vo víťazstve extrémistickej pravicovej NPD (Nationaldemokratische Partei Deutschlands – Národnodemokratická strana Nemecka) v krajinských a komunálnych voľbách. Na riešenie hospodárskej krízy predložila Únia návrh zvýšenia daní, ktorý mal

prispieť k vyrovnaníu štátneho deficitu, čo FDP ako koaličný partner striktno odmietla³. (Potthoff, Miller, 2002)

Rezultátom týchto politických eskalácii bol (1. decembra 1966) vznik prvej veľkej koalície a novým, v poradí tretím, kancelárom Nemecka sa stal **K. G. Kiesinger** (CDU). SPD sa vďaka miestu vicekancelára a ministra zahraničných vecí, ktoré obsadil **W. Brandt**, dostala prvýkrát do spolkového vládneho kabinetu⁴.

Najvýznamnejšie kroky sociálnej demokracie sa v tomto období odzrkadlili hlavne v zahraničnej politike realizovanej vďaka predsedovi strany **W. Brandtovi**. **W. Brandt**, ktorý svoju zahraničnopolitickú ideu tzv. Ostpolitik (východná politika) načrtnol už v čase svojho úradovania v kresle primátora Západného Berlína, mohol tieto myšlienky naplno realizovať z pozície rezortu zahraničných vecí. Hoci sa vďaka **Brandtovej** modifikácii **Hallsteinovej** doktríny podarilo nadviazať diplomatické styky s niektorými krajinami Východného bloku, hlavná priorita SPD (uznanie poľskej západnej hranice, ktoré bolo očakávané aj na Západe) ostala nezrealizovaná.

Koniec veľkej koalície predpovedalo najprv zlyhanie zmeny volebného systému. V druhom rade jej zánik predikovali aj prezidentské voľby v roku 1969, kedy kandidát SPD, **G. Heinemann**, aj vďaka podpore FPD zvíťazil nad kandidátom CDU **G. Schröderom**. Táto voľba jednak ukázala, že spoločné záujmy koaličných strán sa vyčerpali a narazili na prázdne dno ich spoločných možností a jednak naznačila, že po dvadsiatich rokoch vlády pod vedením CDU je čas na novú politickú konšteláciu. (Fiala a kol., 1994)

³ Z iniciatívy sociálnych demokratov došlo 8. novembra 1966 k nepriamemu a celkom nezvyčajnému hlasovaniu o dôvere kancelárovi, kedy SPD spolu s FDP ako predstavitelia „novej“ opozície získali v hlasovaní väčšinu. Týmto aktom skončilo de facto kancelárstvo **L. Erharda**. **L. Erhard** ako kancelár nebol povinný rešpektovať tento „pokús“ hlasovania, ale na základe tohto aktu chcela dať SPD kancelárovi najavo, že stratil podporu FDP a v konečnom dôsledku by pri reálnom konštruktívnom hlasovaní o dôvere nebol žiaden problém jeho vládu odvolať a vytvoriť novú. (Meyer, 1989)

⁴ Najvýznamnejším krokom vlády v oblasti vnútornej politiky bolo schválenie tzv. Zákona k podpore stability rastu v hospodárstve (Zákon stability) v roku 1967, ktorým sa vláda zaviazala dosiahnuť Magický štvoruholník - plnú zamestnanosť, zahranično-hospodársku rovnováhu, hospodársky rast a cenovú stabilitu. Napriek rozsiahlym protestom prijal spolkový snem v roku 1968 ústavnou väčšinou aj tzv. Núdzové zákony vedúce k zmene, ktoré mali zabezpečiť štátu v prípade krízových situácií vlastnú schopnosť jednanja. Ďalším významným bodom plánu bola zmena volebného systému. V tomto zmysle sa veľká koalícia pokúsila transformovať volebný pomerný systém na väčšinový volebný systém. To sa však už koalícii nepodarilo. (Dittberner, 2004)

Po spolkových voľbách v septembri 1969 došlo prostredníctvom spojenia SPD/FDP k mocenskej výmene, a tak k zlomeniu dlhodobého vládnutia Únie. Ak by sme sa pozreli na rozloženie síl v parlamente, tak blok CDU/CSU s výsledkom 46,1 % zostal aj naďalej najsilnejšou frakciou v sneme. SPD získala 42,7 % a s 5,8 % hlasov, ktorými disponovala FDP (Bundestagswahlergebnisse seit 1949..., 2015) bolo možné vytvoriť vládnú koalíciu, čím spoločne „vyšachovali“ CDU do opozície, prvýkrát po roku 1949.

Pre kancelára sa zahraničná politika stala najvyššou prioritou, za čo bol neskôr ostro kritizovaný. Do zahraničnej politiky zasadil okamžite nové akcenty v podobe „východnej politiky“ a „politiky postupného uvoľňovania“. V praxi došlo k podpísaniu zmlúv so ZSSR, Poľskom, Východným Nemeckom a Československom.

Zo strany opozície (CDU) sa však objavovala čoraz tvrdšia kritika voči **Brandtovej** politike. V roku 1972 dokonca spolkový výbor CDU jednohlasne odmietol „východné zmluvy“ a následne po tom, čo poslanci z FDP prešli k CDU spolu s tromi poslancami z SPD (a ďalší boli ako potencionálni „prebehlici“), sa dostala koalícia do menšinovej vlády. 27. apríla 1972 stroskotalo hlasovanie na dvoch hlasoch. (Dittberner, 2004) Hoci **W. Brandt** v hlasovaní obstál, krátko po tom neprešiel v parlamente jeho rozpočet. Pre kancelára to bolo jasným impulzom, že niečo nie je v poriadku a v tom istom roku došlo aj k hlasovaniu o dôvere. V tomto hlasovaní **W. Brandt** nezískal potrebnú podporu.

V predčasných voľbách do Spolkového snemu v novembri 1972 dosiahla SPD 45,8 % hlasov (Bundestagswahlergebnisse seit 1949..., 2015), čo môžeme považovať za prvú najväčšiu výhru SPD v dejinách Nemecka. **M. Gogos** dodáva, že „od čias **Bebela** nestelesnil nikto tak perfektne sociálnu demokraciu ako **W. Brandt**. S ním „preplávala“ SPD k víťaznému brehu a v nových voľbách v roku 1972 skončila s výsledkom 45,8 % hlasov, vďaka čomu dokonca prvýkrát prebehla CDU/CSU.“ (Gogos, 2013, s. 213)

Prvý sociálnodemokratický úspech sa odzrkadlil aj v oblasti členstva. Voľby v roku 1969 a predovšetkým v roku 1972 stimulovali masívne vstupy do strany. V roku 1976 dokonca dosiahla SPD magickú hranicu milión členov. (Schoenhoven, 2012) To znamená, že strana sa už nedržala striktné robotníckeho prostredia – noví členovia pochádzali zo skupiny úradníkov, rôznych zamestnancov či študentov.

V máji 1974 po odstúpení **W. Brandta**⁵ zvolil Spolkový snem za jeho nástupcu **H. Schmidta** (SPD). Nová aliancia SPD a FDP vznikla s jediným cieľom: ako druh spoločenstva, ktoré túžilo prekonať krízu a s ňou súvisiace problémy. Obdobie tretieho **Schmidtovho** kabinetu, zloženého po spolkových voľbách v roku 1980, obsahovalo už značné ťažkosti. Druhý ropný šok z rokov 1978/79 spôsobil opäť recesiu, dôsledkom ktorej masívne vzrástla nezamestnanosť. Strany FDP (preferujúca redukciiu sociálnych služieb) a SPD (požadujúca zahájenie programu rozvoja zamestnanosti) museli nájsť koaličný kompromis. Krajinu postihli rekordné štátne zadĺženia, vysoká nezamestnanosť a veľký nárast cien, ktoré začiatkom 80. rokov podnietili vznik rozsiahlych koaličných nezhôd. (Dittberner, 2004) Na poli zahraničnej politiky to nebolo iné.

Z radov opozície (aj zo samotnej koalície) vzišli čoraz častejšie výhrady voči postojom a podpore kancelára v súvislosti so zbrojením NATO, čím de facto v očiach mnohých narušil kontinuitu politiky uvoľňovania napätia uplatňovanú v predchádzajúcich rokoch. Tzv. *Dvojité uznesenie NATO*⁶, podporené nemeckým kancelárom, bolo silným stimulom k vyvolaniu nepokojov vo vnútri strany i na verejnosti⁷. (Kampmann, 2014)

K. Schönhoven teda konštatuje, že SPD sa v 80. rokoch dostala do politickej krízy, ktorú kancelár **H. Schmidt** a predseda strany **W. Brandt** navyše podporili svojim rozličným konaním. Zatiaľ čo **H. Schmidt** hľadal kompromisy, aby zabránil rozpadu koalície, **W. Brandtovi** išlo o súdržnosť strany. Po rozpade koalície sa kríza SPD ešte zostrila. Členovia SPD boli už dlhodobejšie vo vzájomnom konflikte a opozičné skupiny ako Zelení zrýchlili proces odcudzenia členov. Vnútorne roztrieštenú SPD pokorila kresťansko-liberálna

⁵ V súvislosti s recesiou, ktorú vyvolala ropná kríza v dôsledku Jom-Kippurskej vojny a so stúpajúcimi vnútropolitickými problémami prevzal na seba **W. Brandt** plnú politickú a osobnú zodpovednosť a v roku 1974 po tom, čo bol jeho osobný referent **G. Guillaume** demaskovaný ako špión Stasi NDR, odstúpil z funkcie spolkového kancelára. Ropná kríza postihla Nemecko vo forme stúpajúcich cien a nárastu nezamestnanosti (z 250 tisíc roku 1972 vzrástla na niečo cez milión nezamestnaných 1975-1977). (Fiala a kol., 1994) **W. Brandt** stratil kontrolu nad politickým vývojom v krajine a nebol viac schopný pragmaticky a promptne riešiť krízovú situáciu

⁶ Táto koncepcia predstavovala vybudovanie nových vojenských mechanizmov (rakety atď.) v západnej Európe

⁷ V kontexte značnej kritiky smerovanej voči hospodárskej, finančnej a bezpečnostnej politike požiadal **H. Schmidt** v roku 1982 o vyslovenie dôvery. V hlasovaní obstál, ale nezhody vo vnútri koalície pretrvali. Z vlády vystúpili **H. D. Genscher**, **O. Lambsdorff** a **G. Baum** – vznik menšinovej vlády. V nasledujúcom konštruktívnom vyslovení nedôvery sa podarilo opozičnej CDU a väčšine poslaneckej frakcie FDP odvolať úradujúceho kancelára.

vláda vo voľbách do snemu v roku 1983 aj 1987 – SPD sa dostala opäť pod 40 %. (Schoenhoven, 2012)

Strana SPD tak po týchto udalostiach tak začala svoje tzv. *druhé opozičné obdobie* (1982 - 1998), počas ktorého síce „SPD stratila s nástupom kresťansko-liberálnej vlády na 16 rokov svoje významné postavenie v Spolkovom sneme i účasť na vláde, ale aj tak zostala najdôležitejšou opozičnou silou v krajine“. (Štefániková, 2007, s. 229)

Najväčším prínosom sociálnodemokratickej vlády bola a stále aj je mierová koncepcia kancelára **W. Brandta**, ktorá pozostávala z *východnej politiky, nemecko-nemeckej politiky a z politiky uvoľňovania napätia*. **Potthoff** a **Miller** nazývajú túto politiku „historickým činom **Brandtovej vlády**“ (Potthoff, Miller, 2002, s. 231), ktorá vo veľkej miere prispela k uvoľneniu vtedajšieho napätia medzi Východom a Západom, k odbúraní obrazu nepriateľa, k vytvoreniu klímy dôvery a v neposlednom rade aj k zmiereniu sa SRN s jeho východnými susedmi.

Pod vplyvom pretrvávajúcej identifikačnej krízy, ktorú navyše sprevádzali silné vnútrostranícke rozpory či neschopnosť strany vystupovať jednotne a ponúknuť hodnovernú alternatívu, nedokázala SPD ani začiatkom 90. rokov osloviť dostatočný počet voličov.

2.2 Genéza SPD pod vedením Gerharda Schrödera

Po dlhých rokoch sa až v roku 1998 podarilo sociálnym demokratom do viesť voľby do úspešného konca. Nová červeno-zelená koalícia pod vedením **G. Schrödera** mohla vystriedať pri moci kresťansko-liberálnu vládu. Pod tento úspech SPD sa podpísal aj obrat v smerovaní sociálnych demokratov v podobe fenoménov, ktoré dovedli v konečnom dôsledku sociálnu demokraciu do hlbokkej krízy, ktorá trvá dodnes. Z toho dôvodu sa v tejto časti zameriame predovšetkým na nasledovné javy:

- koncept tzv. *Nového stredú*
- reformná **Schröderova** koncepcia tzv. *Agenda 2010* a *Hartzove zákony*

2.2.1 Koncepcia tretej cesty alebo strana tzv. Nového stredú

Koncept Nového stredú – koncept pragmatizmu, ktorý spočíval v asimilácii tradičných hodnôt sociálnej demokracie s objektívne zmenenými podmienkami súčasnosti, mal za úlohu osloviť aj tých, ktorí nevnímali svet v pravicovo-lavicových kategóriách. Aj v Nemecku našiel svojich stúpencov koncept

vytvorenia akéhosi medzinárodného konsenzu stredolavých strán ako politického rámca pre odpoveď na zmeny súvisiace s nástupom nového globálneho poriadku.

Ekonomický základ nového prístupu, ktorý v Nemecku presadzoval práve **G. Schröder**, predpokladal istú formu partnerstva medzi štátom na jednej strane a jednotlivými organizáciami občianskej spoločnosti na druhej strane, podporujúc tak základy novej „zmiešanej“ ekonomiky. S heslom „dôkladnej modernizácie inštitúcií sociálneho zabezpečenia dokázali sociálni demokrati presvedčiť nemeckého voliča, že poznajú recept na narastanie sociálneho napätia v krajine.“ (Chovancová, 2005, s. 30). **Schröderova** vláda mala tak po voľbách v rukách všetky nástroje potrebné na zavedenie jej programu do praxe. Išlo hlavne o ekonomickú sféru.

H. Dietzel považuje túto koncepciu za „*pokus, ktorý mal spojiť záujmy najrozličnejších sociálnych vrstiev a kultúrnych prostredí – tradičnú robotnícku triedu, motivovanú spoločenskú elitu, ako aj rôzne prostredia stredných vrstiev.*“ (Dietzel, 1999) Toto „spojenectvo“ však hodnotí ako niečo účelové a krátkodobé, ktoré splní funkciu pred voľbami prostredníctvom volebného boja, ale z dlhodobejšieho časového horizontu nepredikovalo stabilitu.

Tretia cesta podľa **M. Fröhlicha** odrážala len špecifickú reakciu na nové spoločenské podmienky. Časy masovej výroby, pri ktorej hralo robotnícke hnutie podstatnú rolu v rámci presadzovania modelu sociálneho štátu, boli minulosťou. Jej koniec, globalizácia, individualizácia či neprehľadné sociálno-štrukturálne pomery viedli k vzájomnému skríženiu klasických voličov jednotlivých strán. A práve touto koncepciou sa snažila nájsť sociálna demokracia svoje vlastné „ja“ a aj svoje miesto v straníckom systéme. (Fröhlich, 2001)

Využitie tohto sociálno-ekonomického konceptu zaistilo **G. Schröderovi** víťazstvo vo voľbách v roku 1998. Jeho prvé vládne obdobie sa zameralo na podporu rastu produkcie a s tým spojenú akceleráciu tvorby pracovných miest. S odstupom času však môžeme konštatovať, že ekonomické ukazovatele po štyroch rokoch vlády **G. Schrödera** nepriniesli veľké posuny v nemeckej ekonomike. (Chovancová, 2005) Za zvlášť nepríjemný možno považovať fakt, že prírastok HDP nemeckého hospodárstva v rokoch 1998 - 2002 permanentne klesal. Realite slabého výkonu ekonomiky zodpovedala aj situácia na trhu práce, ktorý v rokoch 1998 - 2002 zaznamenal len mierny pokles nezamestnanosti, predovšetkým v starých spolkových krajinách.

2.2.2 Agenda 2010 a kontroverzia Hartzovych zákonov

Aktivity prvej **Schröderovej** vlády zaujali dominantné postavenie hlavne v zahraničnej politike vo forme odmietavého prístupu k vojne v Iraku a presadzovania multilaterálneho prístupu v riešení medzinárodno-politických otázok. K realizácii sociálno-ekonomických reforiem „*pristúpila Schröderova vláda až vo svojom druhom volebnom období, keď tesnou väčšinou dokázala obhýtiť svoju vládnu pozíciu. Realizácia sociálnych reforiem síce odštartovala dôchodkovú reformu a zmenu poisťného systému, na druhej strane zapríčinila dramatický pokles preferencií ľavicovej vlády i samotného kancelára, ktorý sa začiatkom roka 2004 vzdal vedenia v SPD.*“ (Chovancová, 2005, s. 43)

Tento balík sociálno-štrukturálnych reforiem je v Nemecku známy pod názvom Agenda 2010. Tento koncept reforiem nemeckého sociálneho štátu a pracovného trhu sa realizoval v rokoch 2003 až 2005. Najdôležitejším bodom, priam srdcom Agendy 2010 – alebo kryštalizáciou kontroverzií, ako ich niektorí nemeckí politológovia nazývajú – sa stali tzv. *Hartzove zákony* (z nich predovšetkým Zákony Hartz IV), ktoré sa priamo dotkli pracovného trhu a predstavovali rozsiahle komplexné spojenie organizačnej, inštrumentálnej a štrukturálnej reformy.

Zákony Hartz I a II prijal parlament aj obyvateľstvo bez väčších komplikácií, pretože obsahovali len marginálne úpravy. (Nigrin, 2003) Zásadnejšie dôsledky pre samotný systém priniesli práve zákony Hartz III a IV, ktoré sprevádzala veľká vlna odporu zo strany verejnosti, ale aj niektorých politických predstaviteľov.

Zákon *Hartz III* priniesol premenovanie Spolkového úradu práce na Spolkovú agentúru práce, nové smerovanie aktívneho podporovania práce (vytváranie opatrení na tvorbu pracovných miest, možnosti návratu do povolania, koncentrácia na problémové regióny) a zjednodušenie výpočtov príspevkov v nezamestnanosti (ale aj zníženie nárokov na príspevky). (Gerhardt, 2006)

Balík Hartz IV odstránil pomoc v nezamestnanosti a sociálnu pomoc. Namiesto toho mohli ľudia trpiaci núdzou získať tzv. Arbeitslosengeld II (príspevok v nezamestnanosti II). (Nigrin, 2005) Ďalej došlo k sprísneniu regulácie únosnosti s výnimkou v prípade výchovy malých detí, k sprísneniu v oblasti starostlivosti o príbuzných, ako aj v oblasti starostlivosti ľudí s telesnými a duševnými prekážkami (Gerhardt, 2006) a k zavedeniu základného zabezpečenia sociálno-kultúrneho existenčného minima pre dlhodobu

nezamestnaných. (Nigrin, 2005). Tento systém si vytvoril personálnych konzultantov v nových job-centrách, ktorých primárnou úlohou bolo čo najrychlejšie uviesť nezamestnaných na pracovný trh. (Gerhardt, 2006)

3 Kríza sociálnej demokracie a príčiny jej vzniku

Hoci sa strane SPD po dlhšej dobe podarilo zanechať status opozičnej strany a opäť participovať vo vláde, napriek tomu nedokázala zabrániť svojmu opätovnému oslabeniu. Počas svojich dvoch vládnych období (1998 - 2005) bola konfrontovaná s viacerými stratami vo voľbách na krajinnej úrovni, kontradikciou medzi tradicionalistami (**O. Lafontaine**) a modernistami (**G. Schröder**), korupčnými aférami a predovšetkým so stratou dôvery v očiach voličov, ktorá predstavovala reakciu na zlú ekonomickú situáciu v Nemecku a reformné kroky smerujúce k obmedzeniu tradičných výhod sociálneho štátu. (Štefániková, 2007)

G. Schröder práve vďaka týmto obmedzeniam v podobe koncepcie Agenda 2010 a Hartz I – IV stratil post kancelára a sociálna demokracia klesla na hranicu 20 %. Hartzove zákony, ale aj niektoré ďalšie body Agendy 2010 navyše rozduchali čoraz častejšie vnútrostranícke rozpory, ktoré sprevádzali SPD aj po roku 2005 v druhej veľkej koalícii. (Möller, Walwei, 2013)

Konzekvenciou týchto skutočností je podľa **L. Štefánikovej** dodnes aktuálny fakt, že *„nie je možné hovoriť o jasnej profilácii SPD. Jednak to negatívne vplyva na volebnú účasť, a jednak strana prestáva v očiach voličov reprezentovať jasnú alternatívu v porovnaní s inými politickými stranami pri riešení problémových otázok, v dôsledku čoho obracajú svoje sympatie k iným politickým stranám na straníckej scéne, vrátane extrémistických a populistických, kde hľadajú naplnenie svojich záujmov. SPD tak stojí pred rozhodnutím vyprofilovať sa buď ako politická strana modernej ľavice, alebo nájsť svoju budúcnosť na stredových pozíciách.“* (Štefániková, 2007, s. 230)

S tým súhlasí aj **H. Dietzel** a uvádza tri trendy, ktoré podľa jeho názoru ohrozili existenciu SPD:

- Strata svojej vlastnej základnej hodnotovo orientovanej politickej identity vďaka harmonizácii s mediálnymi pravidlami sprostredkovania.
- Demotivácia a odcudzenie sa s členskou základňou v dôsledku toho, že SPD nebrala do úvahy názory členov pri formuláciách politických cieľov strany a ani pri ich sprostredkovaní.

- Prechod SPD k charizmatickej vodcovskej strane (die Führerpartei), pričom vo (vzťahu k strane SPD) vzrástol aj význam médií a ich ďalekosiahle kompetencie ako v politickej rovine tak aj v personálnej rovine. (Dietzel, 1999)

V nasledujúcich rokoch sa ukázalo, že ani personálna zmena⁸ na poste predsedu strany nedokázala efektívne vyvieť SPD z hlbokej krízy, do ktorej sa vďaka vládnej politike v rokoch 1998-2005 dostala. Preto bolo nutné nájsť nové zdroje na vyriešenie pretrvávajúceho stavu.

Jednou z možností operatívneho riešenia boli nové programové diskusie, ktoré mali strane prinavrátiť atraktivitu a novú silu. Pre sociálnu demokraciu po roku 1998 zostala programatika ešte dôležitým existenčným aspektom, ale postupne udávané nové politické línie z dielne červeno-zelenej vlády prestali korešpondovať s obsahovými výpoveďami platného Berlínskeho programu z roku 1989. Z toho dôvodu vznikla téza, že strane by mali s prekonávaním krízy pomôcť nové programové zásady⁹. (Dietzel, 1999)

Po predčasných spolkových parlamentných voľbách v roku 2005 sa na stupienok víťazov postavil blok CDU/CSU s dosiahnutým výsledkom 35,2 % hlasov. SPD sa podarilo získať 34,2 % hlasov (Bundestagswahlergebnisse seit 1949..., 2015) a spolu s CDU/CSU vytvorili druhýkrát v nemeckých povojnových dejinách veľkú koalíciu, no aj v tejto vládnej konštelácii zastávala SPD menšinovú pozíciu (Juniorpartner). Z politologického hľadiska je nutné skúmať, či veľká koalícia poskytla SPD priestor na svoje skonsolidovanie a tak umožnila sociálnym demokratom prekonať krízu, ktorá trápila stranu od roku 2003.

Pri bližšej analýze je možné konštatovať, že strana SPD priestor, ktorý jej poskytla veľká koalícia, nevyužila efektívne. Dôkazom toho bol nielen fakt, že v tomto krátkom období si post predsedu strany vymenili štyria aktéri, ale aj výsledok volieb do Spolkového snemu v roku 2009, kedy SPD dosiahla

⁸ **G. Schroedera** do roku 2004, **F. Muentefering** 2004 - 2005, **M. Platzeck** 2005 - 2006, **K. Beck** 2006 - 2008 a opäť **F. Muentefering** 2008 - 2009. Po spolkových voľbách v roku 2009 sa predsedom strany stal **S. Gabriel**, ktorý je predsedom strany aj v súčasnosti. (SPD-Parteivorsitzende seit 1946..., 2015)

⁹ SPD sa v tomto období dostala to istého programovo prázdneho vákuu, ktoré len podporovalo pretrvávajúcu identifikačnú krízu stany. Jedným z ďalších dôsledkov týchto programových slabostí SPD bolo aj založenie strany WASG (Volebná alternatíva práce a sociálna spravodlivosť), ktorú založili sklamaní sociálni demokrati a odborári a následná fúzia strany WASG s nemeckou ľavicovou stranou Linkspartei.PDS, ktorej výsledkom bol v roku 2007 vznik nového politického subjektu - strana Die Linke (Ľavičiar)

historicky najhoršie výsledky od svojho vzniku (23,0 % hlasov). (Bundestagswahlergebnisse seit 1949..., 2015)

Ak sa však vrátíme späť k vývoju SPD v čase druhej veľkej koalície, tak **U. Jun** hovorí o dvoch naráciách, pomocou ktorých vysvetľuje pôsobenie SPD v období rokov 2005-2009 (Jun, 2010): a.) úpadok strany, ktorý si strana zavinila sama, b.) vynútené prispôsobenie sa novým podmienkam 21. storočia.

V *prvej apokalyptickej verzii*, v ktorej si SPD vlastným pričinením spôsobila úpadok, hovorí **U. Jun** o nezastaviteľnom úpadku subjektu, ktorý bol kedysi dávno úspešnou a veľkou masovou stranou a práve v čase veľkej koalície nadobúdala tento úpadok ďalšiu akceleráciu. Strana značne a nenávratne stratila spoločenské uznanie a tvorivú schopnosť, navyše zaznamenala rapidne klesajúcu voličskú účasť, bolestivú stratu svojich členov, závažné problémy identity, časté vnútrostranícke kontroverzie a citelné ťažkosti pri regrutácii nového členského personálu. (Jun, 2010)

Môžeme len konštatovať, že SPD sa z tohto pohľadu nachádzala vo voľnom páde a stratila nielen z krátkodobého, ale aj z dlhodobého hľadiska svoju pozíciu silnej a veľkej strany v nemeckom straníckom systéme. Podľa **U. Juna** bola sociálna demokracia sama zodpovedná za svoj úpadok tým, že sa jej „v 70. rokoch nepodarilo včasne reagovať na ekologické problémy a v tomto storočí uskutočnila nepopulárne reformy, ktoré sa dotkli sociálnej otázky. Agenda 2010 pošliapala jadro tradičných ideí SPD o sociálnej spravodlivosti“. (Jun, 2010, s. 299)

Druhá narácia, s ktorou prichádza **U. Jun**, sú externé faktory, ktoré nútili SPD k harmonizácii a prispôsobeniu sa novým výzvam 21. storočia. Strana sa nachádzala v ťažkej situácii – v štádiu zmien, ktoré registrovali všetky politické strany, nielen SPD. Tento proces spoločenských, mediálnych a politických zmien tlačil SPD a ďalšie európske sociálnodemokratické strany (spomedzi ostatných straníckych rodín) najcitelnejšie k politickej transformácii. Fenomény ako politika materiálneho uspokojovania potrieb a štátne garantovanie sociálnych istôt, ku ktorým sa hlásili sociálne demokracie v Európe, nebolo viac možné praktizovať z pohľadu zostrenej konkurencieschopnosti národných ekonomík v dôsledku europeizácie a globalizácie finančných, kapitálových a iných trhov. (Jun, 2010)

Môžeme teda konštatovať, že strany, ktoré chcú vládnuť, sú prostredníctvom týchto javov nedobrovoľne nútené k trhovu orientovanej politike a otázky štátneho regulovania potláčajú do pozadia. Z toho vyplýva fakt, že v prípade *SPD došlo k rozporu*. Na jednej strane chrániť ciele a záujmy sociálne

znevýhodnenej skupiny voličov, na strane druhej posilniť národnú ekonomiku a prísniť medzinárodnú konkurencieschopnosť. Tieto antagonizmy mali za následok stratu sociálnodemokratickej identity a stratu akceptácie v otázke svojej pozície v straníckom systéme. SPD sa počas obdobia veľkej koalície snažila prekonať tieto programové iritácie z čias červeno-zelenej vlády. Takmer po desaťročných pokusoch sa jej podarilo vypracovať a následne prijať (v čase predsedníctva **K. Becka**) na straníckom zjazde v Hamburgu 28. 10. 2007 nový program pod názvom *Hamburger Programm - Grundsatzprogramm der SPD*¹⁰.

Hamburgský program je výsledkom tvrdých sporov a predstavuje kompromis medzi straníckymi prúdmi. Ľavicový prúd presadil svoje ciele na úkor zástupcov stredových a pravicových pozícií. Už z uvedeného vyplýva fakt, že takto vzniknutý dokument nemôže disponovať trvalou stabilitou a v tomto kontexte nemôžeme jasne hovoriť o vzniku novej politiky SPD a o nových ideách pre stranu. Stranícke kontroverzie zostali aj naďalej v tieni kompromisov. (Raschke, 2010)

Po volebnom debakli v spolkových voľbách v roku 2009 sa predsedom strany stal **Sigmar Gabriel**. Pod jeho vedením prijala SPD koncom roka 2011 rozsiahlu organizačnú reformu s názvom *Organizačná reforma 2011*, na základe ktorej sa mala strana sociálnych demokratov stať najmodernejšou stranou v Európe.

Ako je teda možné, že SPD podporila reformné tendencie a schválila v roku 2011 *Organizačnú reformu 2011*? **O. Niedermayer** ponúka dva dôvody, ktoré dokážu zodpovedať na otázku. Sociálna demokracia „*stratila od roku 1990 takmer polovicu svojich členov a od roku 2008 už nie je viac z hľadiska počtu členov najsilnejšou stranou Nemecka. Ďalším alarmujúcim bodom boli spolkové voľby v roku 2009, pri ktorých dosiahla SPD najhorší volebný výsledok vo svojich povojnových dejinách.*“ (Niedermayer, 2011)

¹⁰ Nový program, ktorý platí dodnes, je podľa nemeckých politológov optimistický a pozitívne reaguje na hospodársky rast. Zároveň sa snaží spojiť ekonómiu a ekológiu. Je reflexiou na nové podmienky, predovšetkým na globalizáciu, ktorú vníma ako šancu k rastu, technickému pokroku, mieru a ochrane životného prostredia. Tak ako aj predchádzajúce programy strany tak aj tento sa v druhej kapitole priznáva k demokratickému socializmu a opätovne zdôrazňuje svoje základné sociálnodemokratické hodnoty ako sloboda, spravodlivosť a solidarita. Za základné ciele si stanovila strana mier a spravodlivosť vo svete, posilnenie regionálnej a globálnej spolupráce, rozsiahlu bezpečnostnú politiku, odzbrojovanie, zodpovednosť za bezpečnosť a mier v kontexte hrozieb ako terorizmus, podpora demokracie atď. (Hamburger Programm, Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands, 2007)

Jedným z faktorov, ktoré podporujú pretrvávajúcu stranícku krízu je skutočnosť, že najstaršia strana Nemecka prišla o *status najväčšej ľudovej strany* (Volkspartei) v krajine. Podstata tejto straty nespočíva v pozitívnom vývoji CDU, ale v dramatickej strate sociálnych demokratov. Táto degradácia SPD nie je len obyčajným časovým vymedzením v nemeckých straníckych dejinách, ale v prípade sociálnej demokracie ide aj o silnú symbolickú dimenziu, ktorá má a mala predovšetkým v minulosti veľký význam pri jej sebaurčení. **O. Nachtwey** zdôrazňuje, že „*CDU bola vždy strana honorácie, živnostníkov a občianskej menšiny. Naproti tomu sa SPD chápala vždy ako strana malých ľudí, robotníctva – čiže strana širokej masy obyvateľstva. A to je už minulosťou.*“ (Nachtwey, 2008)

Od začiatku 21. storočia je možné sledovať klesajúcu tendenciu členov – zatiaľ čo v 70. rokoch, v zlatom veku nemeckej sociálnej demokracie, presiahla členská základňa SPD magickú miliónovú hranicu, dnes sa zredukoval jej počet na 473 662 (stav k decembru 2013). (Anzahl der Parteimitglieder..., 2015) Agenda 2010 v tomto kontexte nezapríčinila rapidne straty svojich členov, ale ich urýchlila. Medzi rokmi 1990 a 2002 stratila SPD ročne v priemere 2,9 % členov. Od Agendy 2010 to bolo ročne v priemere 5,5 % členov. (Nachtwey, 2008)

T. Schwarze pridáva ďalšie tri dôvody, ktoré sú zodpovedné za mizériu strany:

- v SRN neprevláda ani napriek hospodárskej kríze (2008) nálada po zmene
- SPD nedisponuje dôveryhodným personálom
- strana ešte stále neprekonalala tzv. Schröder-traumu (Schwarze, 2009)

SPD by potrebovala v spoločnosti dosiahnuť túžbu po zmene, na základe ktorej by získala moc. Situácia v nemeckej spoločnosti je taká, že nechce takúto zmenu. SPD musí počkať na svoju chvíľu, kedy sa zopakuje obdobná situácia ako v prípade **W. Brandta** alebo v prípade **G. Schrödera**, kedy spoločnosť túžila po zmene po 16-ročnej **Kohlovej** ére.

Druhý problém pre SPD predstavuje personálne obsadenie. Od čias **G. Schrödera** nedokázala strana prekonať túto dilemu. Po **Beckových** neúspechoch sľubovali **P. Steinmeier** a **F. Müntefering** nový začiatok, ale ani jednému sa nepodarilo splniť tieto očakávania.

Tretí problém sociálnych demokratov má štrukturálny podtón. Spoločnosť sa dodnes nespamätala z deformácií z éry **G. Schröder**. História SPD, ktorá je

spojená s robotníckym hnutím, siaha do 19. storočia. SPD si počas celej svojej existencie tradične získavala voličov vďaka svojmu zameraniu na sociálne otázky (Nemecké voľby 2013..., 2013) a práve svojimi nešťastnými Hartzovými zákonmi zradila týchto klasických voličov – jednoduchých robotníkov, pracovníkov ako aj nezamestnaných. Vďaka tejto politike prišla o vyššie uvedené voličov, pretože značná časť prešla k ľavici – Linkspartei a druhú veľkú časť radíme dnes do skupiny nevoličov. (Schwarze, 2009) Od roku 1998, kedy stranu viedol **G. Schröder**, stratila SPD viac ako 10 miliónov voličov. Táto strata je očividne nezvratiteľná a ak sa SPD nepodarí zmobilizovať viac voličov, bude aj naďalej stagnovať na 26-percentnej podpore. (Nemecké voľby 2013..., 2013)

Ako posledný faktor, ktorý negatívnym spôsobom postihuje SPD, je jej nerozhodnosť pri svojom sabaurčení na ľavo-pravej osi. Strany si musia obsahovo vyšpecifikovať a politicky určiť pozíciu na ľavo-pravom spektre. V novovzniknutom 5-straníckom nemeckom systéme je SPD jediná strana, ktorá sa potrebuje presadiť voči trom typom konkurencie – voči CDU/CSU, Zeleným a Die Linke. Preto je jej vlastná definícia a identita dôležitým elementom.

Príkladom toho, že strana *čelí kríze identity*, je aj neschopnosť súčasného predsedu SPD **S. Gabriela** jasne profilovať stranu. Na jednej strane „zazerá“ naľavo, ale „vydá“ sa cestou vpravo. Svojím obsadením ministerstva práce po spolkových voľbách 2013 v súčasnosti dokazuje, že chce zmieriť stranu SPD s ekonomikou. No zároveň svojou *Agendou 2017* predikuje myšlienky možného ľavicového spojenia so stranou Die Linke po voľbách 2017. Na základe toho vôbec nie je jasné, či sa **Gabrielova** Agenda 2017 chce podieľať na autoritárskej nacionalistickej politike Die Linke alebo či sa SPD vydá na cestu zmierenia sa s ekonomikou, a tým sa vrátiť späť do stredy. (Bröcke, 2013)

Záver

Na základe načrtnutej problematiky môžeme konštatovať, že SPD má dlhodobý problém s imidžom a musí bezpodmienečne uskutočniť analýzu svojich problémov. Strana sa musí rozhodnúť, akým smerom sa chce vydať vo vzťahu k Agende 2010 a koncepcii Nového stredy, aké presvedčenia a ideu chce zastupovať, aby oslovila nových voličov. A ak by sa aj po obsahovej stránke podarilo stranu stabilizovať, je nutné otvoriť novú debatu ohľadom stranického personálu. Strana urgentne potrebuje silnú a charizmatickú osobnosť, ktorá by dokázala vybudovať dôveru vo voličoch.

Keď nazrieme na stav súčasnej SPD alebo aj na jej európske sesterské strany, vynára sa povrch otázka, či nemecko-britský politológ a sociológ **Ralf Dahrendorf** predsa len nemal pravdu, keď už na začiatku 80. rokov vyslovil názor, že toto obdobie je koncom sociálnodemokratickej éry. Na základe hlbšej analýzy vývoja SPD, ktorú tento príspevok ponúka, je možné vyvodiť, že nemecká sociálna demokracia čelila od svojho vzniku viacerým krízam a temnejším diagnózam, ktoré dokázala prekonať vďaka svojej schopnosti prispôsobovať sa, obnovovať a obmieňať.

Avšak všetky doterajšie krízy mohla SPD zvládnuť vďaka tomu, že si vždy spomenula na svoje tradície, korene a spoločnú víziu lepšej budúcnosti. K týmto prvkom sa mohla vrátiť. **O. Nachtwey** tvrdí, že „tieto prvky už viac SPD nemá a to, čo z nich ostalo, už nie je na vykonávanie vládnej politiky reálne dostačujúce“. (Nachtwey, 2008) Týmto hrozí sociálnym demokratom osud strany, ktorá bude buď bez mocenskej alternatívy, a tým sa na trvalejší čas usadí v opozícii alebo bude nadobúdať len status tzv. Juniorpartnera vo Veľkých koalíciách. Doterajší vývoj tieto konštatovania len potvrdzuje: 2005 – 2009 ako Juniorpartner CDU/CSU, 2009 – 2013 ako opozičná strana a od roku 2013 opäť ako Juniorpartner CDU/CSU.

SPD ako najväčšia opozičná strana v Nemecku stojí dnes pred náročnými organizačnými, programovými a strategickými výzvami. To, či sa strane podarí úspešne zdať tieto výzvy a navyše aj nanovo justovať jej centrálné princípy z čias 19. storočia – spravodlivosť, sloboda, solidarita – bude v nasledujúcich rokoch najdôležitejšou úlohou sociálnej demokracie. Faktom však je, že aj keď je súčasná pozícia SPD ohrozená a jej charakter ľudovej strany (Volkspartei) zostáva narušený, sociálna demokracia predstavuje v nemeckom straníckom systéme aj naďalej mocenský faktor.

Literatúra:

- Anzahl der Parteimitglieder der SPD von 1990 bis 2013*. In Das Statistik-Portal [online]. 2015. [cit. 22. 10. 2015]. Dostupné na internete: <<http://de.statista.com/statistik/daten/studie/1214/umfrage/mitgliederentwicklung-der-spd-seit-1978/>>.
- BRÖCKE, M. 2013. Gabriels Dilemma: Neue Mitte oder alte Linke? In *RP ONLINE* [online]. 2013. [cit. 7. 11. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.rp-online.de/politik/deutschland/kolumnen/sigmar-gabriels-dilemma-neue-mitte-oder-alte-linke-aid-1.3906533>>.

- Bundestagswahlergebnisse seit 1949 – Zweitstimmen*. In Deutscher Bundestag [online]. 2015. [cit. 27. 10. 2015]. Dostupné na internete: <http://www.bundestag.de/bundestag/wahlen/ergebnisse_seit1949/244692>.
- DECKER, F., NEU, V. 2013. *Hanbuch der deutschen Parteien*. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden, 2013. 424 s. ISBN 9783658009632.
- DIETZEL, H. 1999. Über den »dritten Weg« zur »neuen Mitte«? In *Rosa Luxemburg Stiftung* [online]. 1999. [cit. 19. 11. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.rosalux.de/publication/13924/ueber-den-dritten-weg-zur-neuen-mitte.html>>.
- DITTBERNER, J. 2004. *"Sind die Parteien noch zu retten?": die deutschen Parteien: Entwicklungen, Defizite und Reformmodelle*. Berlin: Logos-Verl., 2004. 282 s. ISBN 3-8325-0482-6
- FIALA A KOL. 1994. *Politický systém Spolkové republiky Německo*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. s. 136. ISBN 80-210-0907-1.
- FRÖHLICH, M. 2001. Neue Mitte versus Neue Union? In *Konrad-Adenauer-Stiftung* [online]. 2001. [cit. 22. 11. 2015]. Dostupné na internete: <http://www.kas.de/wf/doc/kas_1520-544-1-30.pdf?030711232344>.
- GERHARDT, K., U. 2006. *Hartz plus: Lohnsubventionen und Mindesteinkommen im Niedriglohnsektor*. Wiesbaden: VS Verl. für Sozialwissenschaften, 2006. 247 s. ISBN 9783531148427.
- Gesetz über die politischen Parteien (Parteiengesetz)* [online]. 1967. [cit. 5. 12. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/partg/gesamt.pdf>>.
- Godesberger Program. Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Beschlossen vom Außerordentlichen Parteitag der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands in Bad Godesberg vom 13. bis 15. November 1959* [online]. 1959. [cit. 28. 11. 2015]. Dostupné na internete: <https://www.spd-berlin.de/w/files/spd-positionen/spd_godesbergerprogramm.pdf>.
- GOGOS, M. 2012. Neubau versus Repression. Deutsche Sozialdemokratie von der Nachkriegszeit bis zur Friedlichen Revolution. In KRÜKE, A. *Deutsche Sozialdemokratie in Bewegung : 1848 - 1863 – 2013*. Bonn : Dietz, 2012. ISBN 9783801204310, s. 202 - 221.
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*. [online]. 1949. [cit. 10. 11. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gg/gesamt.pdf>>.

- Hamburger Programm, Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands*, [online]. 2007. [cit. 6. 12. 2015]. Dostupné na internete: <https://www3.spd.de/linkableblob/1778/data/hamburger_programm.pdf>.
- CHOVANCOVÁ, N. 2005. Politicko-ekonomický vývoj Nemecka po zjednotení 1990. In *Slovenská politologická revue* [online]. 2005. [cit. 16. 11. 2015]. Dostupné na internete: <<http://spr.fsv.ucm.sk/archiv/2005/1/chovancovan.pdf>>.
- JESSE, E. 1990. Parteien in Deutschland. Ein Abriss der historischen Entwicklung. In OBERREUTER, H., MINTZEL, A. *Parteien in der Bundesrepublik Deutschland*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 1990. ISBN 3-7892-8460-2, s. 40 - 83.
- JUN, U. 2010. Die SPD in der Großen Koalition. Selbstverschuldeter Niedergang oder zwanghafte Anpassung an veränderte Ausgangsbedingungen der Politik? In BUKOW, S., SEEMANN, W. *Die Große Koalition. Regierung – Politik – Parteien 2005 – 2009*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010. ISBN 978-3-531-16199-0, s. 299 - 318.
- KAMPMANN, S. 2014. Der NATO-Doppelbeschluss. In *planetwissen.de* [online]. 2014. [cit. 3. 11. 2015]. Dostupné na internete: http://www.planetwissen.de/politik_geschichte/nachkriegszeit/kalter_krieg/nato_doppelbeschluss.jsp.
- KATUNINEC, M. 2009. *Spolková republika Nemecko (politický systém a politický vývoj)*. Trnava: Filozofická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, 2009. 102 s. ISBN 978-80-8082-272-9.
- KLOTZBACH, K. 1989. Die moderne SPD, Entwicklungslinien und Hauptprobleme von 1945 bis zur Gegenwart. In DOWE, D., KLOTZBACH, K. *Kämpfe, Krisen, Kompromisse, Beiträge zum 125-jährigen Jubiläum der SPD*. Berlin: Dietz, 1989. ISBN 9783801250072.
- KOPER, J. 2003. *Mechanismy vzniku moderného politického systému*. Banská Bystrica: Bratia Sabovci, 2003. 145 s. ISBN 80-89029-67-1.
- MARSCHALL, S., STRÜNCK, CH. 2010. Von der Reformpartei zur Partei der Reformen? Die SPD auf der Suche nach ihrer Zukunft. In GEHNE, D., SPIER, T. *Krise oder Wandel der Parteiendemokratie?* Wiesbaden: Springer Fachmedien, 2010. ISBN 978-3-531-16670-4, s. 132 - 149.
- MEYER, H. 1989. Die Stellung der Parlamente in der Verfassungsordnung des Grundgesetzes. In SCHNEIDER, H., P., ZEH, W. *Parlamentsrecht und Parlamentspraxis in der Bundesrepublik Deutschland*. Berlin: Walter de Gruyter, 1989. s. 117 - 163. ISBN 3-11-011077-6.

- MIKULČÍKOVÁ, A. 2010. *Pravicový extrémizmus v Spolkovej republike Nemecko*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2010. 153 s. ISBN 978-80-8083-941-3.
- MÖLLER, J., WALWEI, U. 2013. Die Agenda 2010 war ein unerwarteter Erfolg. In *Zeit* [online]. 2013. [cit. 24. 11. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.zeit.de/wirtschaft/2013-03/agenda2010-reformen-erfolg>>.
- MORLOK, M. 2013. Rechtliche Grundlagen. In NIEDERMAYER, O. *Handbuch Parteienforschung*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, 2013. ISBN 978-3-531-18932-1, s. 241 - 260.
- NACHTWEY, O. 2008. In der Mitte gähnt der Abgrund. Die Krise der SPD. In *Blätter fuer deutsche und internationale Politik* [online]. 2008. [cit. 18. 11. 2015]. Dostupné na internete: <<https://www.blaetter.de/archiv/jahrgaenge/2008/august/in-der-mitte-gaeht-der-abgrund>>.
- Nemecké volby 2013: O Európe radšej pomlčme*. In Euractiv [online]. 2013. [cit. 9. 12. 2015]. Dostupné na internete: <http://www.euractiv.sk/volby-v-eu/zoznam_liniek/nemecke-volby-2013-o-europe-radsej-pomlcme-000315>.
- NIEDERMAYER, O. 2011. Mehr Demokratie wagen! Die Organisationsreform der SPD. In *Frankfurter-Hefte* [online]. 2011. [cit. 8. 11. 2015]. Dostupné na internete: <http://www.frankfurter-hefte.de/Archiv/2011/Heft_06/artikel-juni-niedermayer.html>.
- NIGRIN, T. 2003. Budoucnost Německa: Tvrdé reformy, nebo hluboká krize? In *Euractiv* [online]. 2003. [cit. 4. 12. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.sk/socialna-politika/analyza/budoucnost-nmec%20ka-tvrde-reformy-nebo-hluboka-krize>>.
- NIGRIN, T. 2005. Německé sociální reformy Hartz III a Hartz IV - přehled ustanovení a reforem a jejich dopady na německou společnost. In *Euractiv* [online]. 2005. [cit. 4.12. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.euractiv.cz/socialni-politika/clanek/nmeck-sociin-reformy-hartz-iii-a-hartz-iv---pehled-ustanoven>>.
- ONDRIA, P. 2010. *Teórie a metódy empiricko-analytický orientovanej politickej vedy*. Zvolen: Bratia Sabovci, 2010. 167 s. ISBN 978-80-8083-940-6.
- POTTHOFF, H., MILLER, S. 2002. *Kleine Geschichte der SPD : 1848 – 2002*. Bonn: Dietz, 2002. 589 s. ISBN 3801203204.
- PRÜMMER, F. 1965. *Von Marx bis Godesberg: Geschichte, Absicht, Wirklichkeit*. Bad Kissingen: Hahn, 1965. 88 s.

- RASCHKE, J. 2010. Zerfallsphase des Schröder-Zyklus. Die SPD 2005-2009. In EGGLE, CH., ZOHLNHOFFER, R. *Die zweite Große Koalition. Eine Bilanz der Regierung Merkel 2005 –2009*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010. ISBN 978-3-531-16796-1. s. 69 - 98.
- ROVAN, J. 1980. *Geschichte der deutschen Sozialdemokratie*. Frankfurt a.M.: Fischer-Taschenbuch-Verl., 1980. 436 s. ISBN 3596234336.
- RUPP, H., K. 2009. *Politische Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*. München: Oldenbourg, 2009. 514 s. ISBN 9783486590241.
- SCHÖNHOFEN, K. 2012. Durchbruch zur Volkspartei: Gesellschaftliche Öffnung und innerparteilicher Wandel der Sozialdemokratie zwischen 1945 und 1989. In KRÜKE, A. *Deutsche Sozialdemokratie in Bewegung : 1848 - 1863 – 2013*. Bonn : Dietz, 2012. ISBN 9783801204310, s. 222 - 229.
- SCHWARZE, T. 2009. Drei Gründe. Die Misere der SPD. In *n-tv.de* [online]. 2009. [cit. 29. 10. 2015]. Dostupné na internete: <http://www.n-tv.de/politik/politik_kommentare/Die-Misere-der-SPD-article326398.html>.
- SPD-Parteivorsitzende seit 1946*. In Friedrich Ebert Stiftung [online]. 2015. [cit. 2. 12. 2015]. Dostupné na internete: <http://www.fes.de/archiv/adsd_neu/inhalt/recherche/r_vorsitz.htm>.
- SPIER, T., ALEMANN, U. 2013. Die Sozialdemokratische Partei Deutschlands (SPD). In NIEDERMAYER, O. *Handbuch Parteienforschung*. Wiesbaden: Springer Fachmedien, 2013. ISBN 978-3-531-18932-1, s. 439 - 468.
- Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland*. In Bundeszentrale für politische Bildung [online]. 2014. [cit. 2. 11. 2015]. Dostupné na internete: <<http://www.bpb.de/nachschlagen/gesetze/gesetz-ueber-politische-parteien/>>.
- SÜSS, D. 2012. Das Godesberger Programm: Demokratie als Staats- und Lebensform. In KRÜKE, A. *Deutsche Sozialdemokratie in Bewegung : 1848 - 1863 – 2013*. Bonn : Dietz, 2012. ISBN 9783801204310, s. 238 - 243.
- ŠKALOUD, J. 2002. Spolková republika Německo. In Kolektiv autorov. *Komparace politických systémů I*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2002. ISBN 80-7079-994-3, s. 205 - 250
- ŠTEFÁNIKOVÁ, L. 2007. Kríza Sociálnodemokratickej strany Nemecka a jej dôsledky. In *INTERPOLIS '07*. Bratislava: Pamiko, 2007. ISBN 978-80-856660-07-4. s. 226 - 231
- ŠTEFÁNIKOVÁ, L. 2008. Vývoj nemeckého stranického systému. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 11, č. 3 – 4, 2008. ISSN 1338 – 5623, s. 147 – 160. Dostupné na internete:< http://www.fpvvmv.umb.sk/userfiles/file/3_4_2008/STEFANIKOVA.pdf>.